

ד

הגורל בחלוקת הארץ ובשעירי יום כיפור

- א. הגורל ביום כיפור לה' ולעזאזל
 ב. הגורל בחלוקת ארץ ישראל
 ג. אין הגורל אלא מפי שמים

א. הגורל ביום כיפור לה' ולעזאזל

בעבודת יום הכיפורים מקריבים שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל. כך נאמר בויקרא (טז, ה-ז):

ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עִזִּים לחטאת ואיל אחד לעלה... ולקח את שני השעירֶם, והעמיד אתם לפני ה' פתח אֹהֶל מוֹעֵד. ונתן אהרן על שני השעירֶם גְּרִלוֹת: גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה', ועשהו חטאת; והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יִעֲמַד חי לפני ה' לכפר עליו, לשלח אתו לעזאזל המדברה.

כיצד היה מגרילים את שני השעירים? במשנה יומא (ה, א) נאמר:

טרף בקלפי והעלה שני גורלות: אחד כתוב עליו לשם, ואחד כתוב עליו לעזאזל. הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו. אם של שם עלה בימינו – הסגן אומר לו: "אישי כהן גדול, הגבה ימינך!"; ואם של שם עלה בשמאלו – ראש בית אב אומר לו: "אישי כהן גדול, הגבה שמאלך!" נתנו על שני השעירים, ואומר: "לה' חטאת". ר' ישמעאל אומר: לא היה צריך לומר "חטאת", אלא "לה'", והן עונין אחריו: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

הכהן הגדול היה מעלה שני גורלות. על האחד היה כתוב לה' ועל השני לעזאזל. כלפי הציבור היה מראה רק את זה שכתוב עליו לה', בין אם עלה בימינו ובין משמאלו. בתוספתא יומא (ב, ט) מסופר גם על התגובה של הנוכחים בעקבות ההגרלה:

טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד בימינו ואחד בשמאלו, אם בימינו עלה – היו כל ישראל שמחים; ואם בשמאלו עלה – לא היו כל ישראל

שמחין. שאלו את ר' עקיבא: מהו לשנותו משמאל לימין? אמר להם: אל תתנו מקום למינים לרדות אחריכם.

הרב מנחם המאירי, ליומא לט ע"א, מסביר מדוע הציבור שמח, ומדוע היו מערבבים את הגורלות:

טורף בקלפי – רצה לומר, שמנענע הקלפי כדי שיתנענעו הגורלות בתוכו, ולא ייודע לו איזה של שם ואיזה של עזאזל,¹ אלא כפי מה שיזמין מקרה הגורל, מפני שסימן טוב היה להם כשהגורל של שם עולה בימין, וחוששין שמא יכוון לכך, וכל שמכוון לכך ומכיר בהם – אין זה גורל. לפיכך תקנו שיהא טורף ומנענע כמה פעמים, שלא יהיה לו שום היכר בעניין.

הכהן, אם כן, היה עושה שתי פעולות: בראשונה – היה מוציא שני גורלות, אחד לה' ואחד לעזאזל; ובשניה – היה מניח את הגורלות על שני השעירים. כלומר: לא די לדעת איזה שעיר עלה בגורל לה' (וממילא יהיה ידוע איזהו השעיר המשתלח לעזאזל), אלא יש צורך גם להראות בפועל את הקביעה לה' ולעזאזל. כך נאמר גם בירושלמי יומא (ה, א):

טרף בקלפי כו' – לא סוף דבר קלפי, אלא אפילו קלתות. ולמה אמרו "קלפי"? כדי לעשות פומבי לדבר. ויביא שני חוטין, אחד שחור ואחד לבן, ויקשור עליהם ויאמר "זה לשם וזה לעזאזל"? תלמוד לומר: "גורל אחד לה' " – שיהא ניכר שהוא לה', "וגורל אחד לעזאזל" – שיהא ניכר שהוא של עזאזל. ויביא שני צרורות, אחד שחור ואחד לבן, ויתן עליהם ויאמר "זה לשם וזה לעזאזל"? תלמוד לומר: "גורל אחד לה' " – שיהא ניכר שהוא לה', "וגורל אחד לעזאזל" – שיהא ניכר שהוא לעזאזל. ויכתוב עליהם ויאמר "זה לה' וזה לעזאזל"? תלמוד לומר: "גורל אחד לה' " – שיהא מוכיח על עצמו שהוא לה' לעולם, "וגורל אחד לעזאזל" – שיהא מוכיח על עצמו שהוא לעזאזל לעולם. הדא אמרה: חקוקים היו.

הירושלמי שולל כל דרך אחרת להטלת הגורלות. המגמה היא שיהיה ברור שכך עלה בגורל: מי לה' ומי לעזאזל.

1. את המושג "טרף" פירש המאירי כפירושם של מספר ראשונים: רבינו חננאל ליומא לט ע"א; הערוך, ערך "טרף"; רש"י לבבא בתרא קכב ע"א, ד"ה טרף. יש שפירשו "טרף": חטף ולקח פתאום בחטיפה. כך פירשו רש"י, רבינו אליקים ור' יהונתן מלוניל ליומא לט ע"א. הריטב"א ביומא שם ציין את שני הפירושים. המכנה המשותף לפירושים הוא מניעת חשד שהכהן יידע באיזה גורל הוא בוחר. ראה שיה יצחק ליומא לט ע"א.

בגמרא יומא (לט ע"ב-מ ע"א) נחלקו תנאים ואמוראים אם הגורל מעכב, או שאינו אלא למצוה. ר' יהודה ור' ינאי סוברים שהגורל מעכב, שנאמר: "ועשהו חטאת" (ויקרא טז, ט): הגורל עושהו חטאת, ואין השם (אם קרא לו שם בלא גורל) עושהו חטאת. לעומתם, סוברים ר' שמעון ור' יוחנן שאין הגורל מעכב, ואם יקרא הכהן שם חטאת על האחד ושם עזאזל על חבירו – הוקבעו בלא הגרלה, אלא שלא קיים את המצוה. כמו כן, יש להגריל את השעיר לה' ואת השעיר לעזאזל בצורה ברורה וניכרת, וכדברי רש"י ליומא לט ע"ב:

שאין השעירים מתפרשין זה לשם זה לעזאזל אלא על פי הגורל, לפיכך צריך לראות איזה עלה בימין ויהא שעיר של ימין נקבע בו, ואי זה עלה בשמאל ויהא שעיר של שמאל נקבע בו.²

להלכה פוסק הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים ג, ג, שההגרלה בדרך זו מעכבת.

ב. הגורל בחלוקת ארץ ישראל

ארץ ישראל אף היא נחלקה בגורל לשבטים. כך נאמר במדבר (כו, נג-נד):

לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות: לרב תרבה נחלתו, ולמעט תמעט נחלתו, איש לפי פקדיו יתן נחלתו. אך בגורל יחלק את הארץ, לשמות מטות אבתם ינחלו. על פי הגורל תחלק נחלתו, בין רב למעט.³

הירושלמי יומא (ד, א) מדמה ומשווה את דרך הטלת הגורל בשעירי יום כיפור לדרך הטלת הגורל בחלוקת הארץ. וכך היא השוואת הירושלמי שם:

ותני כן: בשתי קלפיות נתחלקה ארץ ישראל: אחת שהגורלות נתונין בתוכה, ואחת ששמות השבטים בתוכה. ושני פירחי כהונה עומדים. מה שזה מעלה וזה מעלה – זכה. בשלושה דברים נתחלקה ארץ ישראל: בגורלות, באורים ותומים ובכספים. הדא הוא דכתיב: "וישלך להם יהושע

2. בשונה מדברי הרב אריה לייב הכהן, גבורת ארי, יומא לט ע"ב, ד"ה הסגן: "עיקר מצוות ההגרלה אינו אלא לברר איזה מהשעירים לה' ואיזה מהם לעזאזל, ולפיכך בעליית גורל אחד סגי לברר". ראה עוד: הרב מרדכי אילן, תורת הקדש, חלק ב, סימן נב.

3. חלוקת הארץ בגורל נזכרת גם במדבר לג, נד; לד, יג; לו, ב, ובשעת הביצוע ע"י יהושע, יהושע יד-יט.

גורל בשלה לפני ה' " (יהושע יח, י).⁴ "גורל" – אלו הגורלות; "לפני ה'" – אלו אורים ותומים; "בין רב למעט" (במדבר כו, נו) – אלו הכספים.

תיאור נרחב יותר באשר לחלוקת הארץ מופיע בגמרא בבבא בתרא (קכב ע"א):

שבתחילה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים; ולא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר: "בין רב למעט". אמר רבי יהודה: סאה ביהודה שווה חמש סאין בגליל. ולא נתחלקה אלא בגורל, שנאמר: "אך בגורל"; ולא נתחלקה אלא באורים ותומים, שנאמר: "על פי גורל". הא כיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו. והיה מכוון ברוח הקודש ואומר: "זבולון עולה – תחום עכו עולה עמו". טרף בקלפי של שבטים, ועלה בידו זבולון; טרף בקלפי של תחומין, ועלה בידו תחום עכו. וחוזר ומכוון ברוח הקודש ואומר: "נפתלי עולה – ותחום גינוסר עולה עמו". טרף בקלפי של שבטים, ועלה בידו נפתלי; טרף בקלפי של תחומין, ועלה בידו תחום גינוסר. וכן כל שבט ושבט.⁵

גם חלוקת הארץ היתה על פי גורל, והיתה התאמה מוחלטת בין מה שעלה בגורל לבין מה שנראה באורים ותומים. מי שעלה בגורלו חלק טוב יותר פיצה בכסף את האחרים, כגון: מי שחלקו עלה בגורל סמוך לירושלים היה מעלה בדמים למי שחלקו רחוק, והוא הדין לשאר דברים (פני משה בירושלמי שם).

מהי מטרת הירושלמי בהשוואת גורלות השעירים והגורל בחלוקת הארץ?⁶ אמנם אלו שתי המצוות היחידות בתורה שיש בהן שימוש בגורל, אך בכל זאת יש להבין: האם ישנה משמעות מהותית יותר להשוואה ביניהן?

בסוגיה נוספת משווה הגמרא בין דבר שהוכרע בגורל לבין חלוקת הארץ. שם אין מדובר על מצוה, אלא על חלוקת ירושה על פי גורל. וכך בבבא בתרא (קו ע"ב):

תניא, ר' יוסי אומר: האחין שחלקו, כיון שעלה גורל לאחד מהן – קנו כולם. מאי טעמא? אמר ר' אלעזר: כתחילת ארץ ישראל: מה תחילה

4. בירושלמי שבדפוס נכתב הפסוק: "וישלך להם יהושע גורל לפני ה' במצפה", אך אין כזה פסוק במקרא. נראה שהכונה לפסוק שציטטנו.

5. ראה עוד: ספרי במדבר, קלב; מגילה ו ע"א; במדבר רבה כא, ט; תנחומא פנחס, ו.

6. חלוקת הארץ משמשת דוגמא בחז"ל לגורלות אחרים. יהושע אומר לעכן, שעלה בגורל: "בבקשה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר: 'אך בגורל יחלק את הארץ' (במדבר כו, נה), תן תודה" (סנהדרין מג ע"ב). באופן דומה נדרש גם בירושלמי סנהדרין ו, ג, אם כי תוס' לסנהדרין מג ע"ב, ד"ה אל תוציא לעז, מעיר שההשוואה איננה מוחלטת, הואיל ובחלוקת הארץ השתתפו גם אורים ותומים.

בגורל – אף כאן בגורל. אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים, אף כאן בקלפי ואורים ותומים? (אלא) אמר רב אשי: בההוא הנאה דקא צייתי להדדי, גמרי ומקנו להדדי.

הראשונים שם נחלקים האם ההשוואה בין המקרים נשארה למסקנה, או נדחתה ע"י רב אשי.⁷ הרמב"ם בהלכות שכנים ב, יא, פוסק:

האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל – כיון שעלה גורל לאחד מהן קנו כולן בהנייה שנעשית להם, ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו, גמר כל אחד מהן ומקנה לחבירו.

אנו לא נדון בהשוואה בין אחים שחלקו לבין חלוקת הארץ. ניעזר בדברי ר' חיים מבריסק, המסביר את משמעות חלוקת הארץ בגורל ובאורים ותומים, בעקבות פסיקת הרמב"ם את הסוגיה שם:

הגורל, קלפי ואורים ותומים – שני דינים הוא דאית ביה הוא: דעיקר דין החלוקה היה ע"י הגורל לבדו, ומשום כך היה גזירת הכתוב דע"י הגורל ייעשה ויחול דין החלוקה; וקלפי ואורים ותומים היה לברר כל אחד חלקו. ותרוויהו צריכי להדדי, דאע"ג דקלפי ואורים ותומים ביררו לכל אחד חלקו, אבל כל זה הוא אם הם מחולקים זה מזה, אבל קודם שנתחלקו זה מזה היתה ארץ ישראל זכיית כולם ביחד, ואם כן היו צריכים לגורל שעל ידו נחלקו זה מזה, שיוכל כל אחד לזכות בחלקו לבדו. וגורל לבדו גם כן לא מהני, דהרי אין בגורל דין קניין שיזכה על ידו כל אחד בחלקו, וממילא דלא חלה דין חלוקה כלל... ונמצא דהגורל קלפי ואורים ותומים כולו צריכי להדדי.

מדבריו נלמד שישנה בעלות כללית של כל עם ישראל על ארץ ישראל. הגורל הוא שמברר את החלוקה, והאורים ותומים משמשים כעין הקניה של החלקים בתוך הנחלות לבתי האב ולמשפחות. ברם אין זו הקניה ממשית, אלא רק כעין הקניה, משום שברובד הלאומי ארץ ישראל כולה שייכת לכלל ישראל, והגורלות רק מבררים את מקום מושבו של כל שבט, במקום המיועד לו. ההגדרה היא לכל שבט בפני עצמו,

7. הרשב"ם שם אינו גורס "אלא", וכך גרסו גם הלכות גדולות, סימן מו; רי"ף בבא בתרא נא ע"א; הר"ן והריטב"א לבבא בתרא קו ע"ב; כפתור ופרח, פרק י ; אור זרוע, ח"ג, פסקי בבא קמא, סימן פב; שו"ת מהרי"ל החדשות, סימן קמד ועוד. לעומתם יש שגרסו "אלא": היד רמה והשטמ"ק בשם הרא"ם לבבא בתרא קו ע"ב; שו"ת הרא"ש, כלל צח, סימן ב (לפי דברי הב"ח בטור, חו"מ, סימן קעג). אולם הרב משה חברוני, משאת משה לבבא בתרא, עמ' 10, מערער על הבנת הב"ח את הרא"ש. ראה דיון ארוך בסוגיה זו אצל: הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, חלק ו, חו"מ, סימן ד.

מאחר שברובד הכללי-הלאומי, גם לאחר חלוקת הנחלות, הארץ נשארת שייכת לכל השבטים.⁸

על פי הדברים הללו נראה שיש להסביר באופן דומה את משמעות ההגרלה של השעירים והשוואת הירושלמי בינה לבין הגרלת הנחלות בארץ. שני השעירים שעומדים לפני הכהן נבחרו להיות קרבן לה' וכפרה לעם ישראל. הגורל מברר איזה מהם יהיה לה' ואיזה לעזאזל; אך גם לאחר הטלת הגורל והבירור, שניהם משמשים ככפרה לעם ישראל.⁹ שניהם שווים בחזותם – כדברי המשנה ביומא (ו, א): "שני שעירי יום הכפורים מצוותן שיהיו שניהן שווין במראה ובקומה ובדמים ובלקיחתן כאחד" – ושניהם כאחד מכפרים.¹⁰

הירושלמי השווה בין שתי ההגרלות הללו, מפני שרק במצוות אלו – גם לאחר ההגרלה וקביעת היעוד של כל שעיר (לה' או לעזאזל), וגם לאחר קביעת נחלתו של כל

8. ראה: הרב אלחנן וסרמן, קובץ שיעורים לבבא בתרא, סימן יט, בעקבות דברי הגמרא בבבא בתרא ג ע"א, על שותפים שחלקו ללא קניין משפטי, אלא שכל אחד החזיק ברוח=בצד שלו. ראה עוד: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, משנת יעב"ץ, ח"מ, סימן כח; הרב אליעזר מנחם מן שך, אבי עזרי, הלכות שכנים שם.

9. רבקה אומרת ליעקב: "קח לי משם שני גדיי עזים ט'בים" (בראשית כז, ט), ובמדרש ויקרא רבה כא, יא, נאמר: ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר: טובים לך, טובים לבניך: טובים לך – שעליהם תקבל הברכות; טובים לבניך – שעליהם מתכפר להם ביום הכפורים, הה"ד: "כי ביום הזה יכפר עליכם" – עליהם ביחוד. והסביר זאת הרא"ה קוק, שמועות ראייה, ירושלים: המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, תשנ"ד, פרשת תולדות, עמ' 10: "שני השעירים, כשהשעיר לעזאזל הוא נגד החלק הרע, נגד הקילוס העולה מהרשעים. ולכן את לשון הזהורית היו מחלקים על השעיר המשתלח ועל פתחו של היכל, וכשהיה השעיר מגיע למדבר היתה לשון הזהורית מלבינה... שנתכפרו מעוונותיהם". וראה עוד: הרא"ה קוק, מדבר שור, דרוש כט, עמ' רסה-רעב. יעקב ועשו עצמם ממשיכים להיקרא במקרא "אחים", על אף הפירוד והניתוק ביניהם. על כך ראה מאמרי: "הלוא אח עשו ליעקב... ואת עשו שנאתי", הדיף השבועי, אוניברסיטת בר אילן, פרשת תולדות, תשס"ג, מס' 469.

10. אליהו בהר הכרמל אומר לנביאי הבעל לבחור שני פרים (מלכים א יח, כג). חז"ל, במדרש במדבר רבה כג, ט, מתארים מעמד דומה להגרלת השעירים ביום כיפור: אמר להם: בחרו שני פרים תאומים מאם אחת, הגדלים על מרעה אחד, והטילו עליהם גורלות, אחד לשם, ואחד לשם הבעל. ובחרו להם הפר האחד, ופרו של אליהו מיד נמשך אחריו. והפר שעלה לשם הבעל – נתקבצו כל נביאי הבעל ונביאי האשרה, ולא יכלו לזוז את רגלו. עד שפתח אליהו ואמר לו: לך עימהם. השיב הפר ואמר לו לעיני כל העם: אני וחבירי יצאנו מבטן אחת, מפרה אחת, וגדלנו במרעה אחד. והוא עלה בחלקו של מקום ושמו של הקב"ה מתקדש עליו, ואני עליתי בחלק הבעל להכעיס את בוראי? אמר לו אליהו: פר פר, אל תירא, לך עימהם, ואל ימצאו עלילה, שכשם ששמו של הקב"ה מתקדש על אותו שעמי, כך מתקדש עליך". כך גם בשעירי יום כיפור: שם שמים מתקדש על שני השעירים, ושניהם משמשים לכפרה.

שבט – נשאת בעלות של כלל ישראל על כל הארץ, ושני השעירים ממלאים יחד את יעודם ככפרה על כל ישראל.¹¹

ג. אין הגורל אלא מפי שמים

מה המשמעות של הטלת גורל, ובמיוחד כשמדובר בגורל במסגרת קיום מצוה? חלוקת הארץ בגורל היתה מצוה חד-פעמית, אך הטלת הגורל על השעירים התקיימה בכל שנה ביום כיפור.¹²

שלמה המלך במשלי (טז, ל), אומר: "בַּחִיק יוֹטֵל אֶת הַגּוֹרֵל, וּמֵה' כֹּל מִשְׁפָּטוֹ". ובמדרש בראשית רבה (צח, ב):

"בחיק יוטל את הגורל" – זה גורלו של יום הכפורים; "ומה' כל משפטו" – לידע איזה הוא לשם ואיזה לגזירה.

מהו היחס בין הטלת הגורל ובין משפט ה' הרב יאיר בכרך, שו"ת חוות יאיר, סימן סא, כותב:

עיין שו"ת גאוני קדמאי (סימן ט), שאין הגורל אלא מפי שמים, שנאמר: "עַל פִּי הַגּוֹרֵל תִּחְלַק הָאָרֶץ", והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדיברות,¹³ כי ראינו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים שסמכו על הגורל באשר נעשה בלי מחשבות אדם ופעולת אנוש מצד התחכמות, אך בגורל תחלק הארץ, וכן סמכו על הגורל במיתת עכן ויונתן (לולי שפדאווה העם, לא מצד הודאתו). ונאמר: "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו". ואפילו באומות העולם היה מקובל זה, כמו גבי יונה והמן הרשע, לפשטיה דקרא, מפני שקרוב הדבר שאם הגורל כהוגן, יידבק בו השגחה עליונה, כמו שכתוב: "הבה תמים" (שמואל א יד, מא).¹⁴

11. הרב משה חברוני, משאת משה, בבא בתרא עמ' 10–11, משווה בין ההגרלה בחלוקת הארץ לבין הגורלות על השעירים, ואין הוא מציין את הירושלמי שמדמה אותם. השוואתו דומה במידת-מה לדברי ר' חיים מברסק לעיל.

12. ישנם תחומים נוספים בהם מכריעים בגורל, מלבד מה שזכרנו (חלוקת הארץ, שעירי יום הכיפורים וחלוקת שותפים או אחים): חלוקת העבודה בין הכהנים במקדש (יזמא כב ע"א); חלוקת מנות אוכל בין בני משפחה בשבת וביום טוב (שבת קמח ע"ב). ראה: אינצקלופדיה תלמודית, ערך גורל, חלק ה, עמ' תיד–תלא.

13. הרב חיים דוד הלוי, שו"ת מים חיים, א, עמ' 68, מפקפק אם זו אכן תשובת גאוני, וזאת מחמת ההשוואה התמוהה בין העובר על הגורל לעובר על עשרת הדיברות.

14. יש שהעירו על דבריו בדוגמאות שהביא מעכן ומיהונתן. ראה: הרב יוסף חיים, שו"ת רב פעלים, י"ד, סימן ל; שו"ת מגד שמים, סימן יד; הרב עובדיה יוסף, שו"ת יביע אומר, חלק ו, חו"מ, סימן ד, סעיף ג.

במשמעות הגורל שהוא משמים, הרחיב הראי"ה קוק בשמועות הראי"ה:

עניינו של הגורל נזכר במשלי (טו, א): "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו", ולכן ביקש יהושע מעכן: "אל תוציא לעז על הגורלות, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל". תכנית עלומה וגנוזה בחיק הנסתר אמורה להתגלות ע"י הגורל. הוא מה שאמר הכתוב: "ומה' כל משפטו". הגילוי של הגורל הוא הגילוי של הרצון השמימי...¹⁵ גילויים של רצון עליון נתבררו גם בחלוקת ארץ ישראל ע"י הגורל.¹⁶ היחס בין בני השבט, בין עניינם הפנימי ותכונותיהם, לבין נחלתם בארץ, אקלים האזור, סגולותיו וכיוצא בהם, גנוז הוא בכבשונה של הולדת הלאום.¹⁷ רק הגורל יוכל להוציא מחיקה של יצירה זו את החלק המיועד לשבט.¹⁸

בכל הטלת גורל, גם בדבר שהוא רשות או חולין, מתגלה רצון ה'. אך בדרך כלל מספיק להטיל גורל אחד, וממילא אפשר יהיה לדעת מה עלה לאחר. אולם במצוות הנוגעות לכלל – בכפרת העם ביום כיפור מדי שנה, ובחלוקת הארץ עם הכניסה אליה, לשם קביעת מיקומו המדוייק, הנכון והטבעי של כל שבט ושבט – באלו נדרש גורל על כל מרכיב, מפני שכל המרכיבים השותפים בגורל ממשיכים למלא את תפקידם וייעודם (גם אם באופן שונה) לאחר הטלת הגורל.

15. דברים דומים כותב הרב צדוק הכהן, פרי צדיק, שמות עמ' 198–199: "הגורל שהוא רק מרצון העליון מעתיקא, ואין לדעת המגדיל חלק בו, וזה טעם מצוות הגורלות ביום כיפור... בחלוקת ארץ ישראל, שהיה יהושע מטיל גורל, בוודאי היה הגורל מעתיקא כנ"ל, מה שאין כן כאן, דהמן היה המטיל גורל, אמר הכתוב: 'הפיל פור' (אסתר ג, ז) – שהוא רצה להעמיד הדבר על מקרה, אבל באמת 'הוא הגורל' (שם) – בה"א הידיעה, הגורל הידוע מעתיקא רצון העליון".

16. ראה בדברי גיסו של הראי"ה קוק, הרב יוסף רבי, במכתבו לחתנו של הראי"ה קוק, הרב שלום נתן רענן, בשמן רענן, ב, עמ' מב: "דבריק הנעימים על הפסוק 'בחיק יוטל את הגורל', שלפי הראות משמע שאין בזה כל משפט אלא מקרה, אבל באמת 'מה' משפטו יצא' – גם על הגורל יש משפט ה'. נ"ל להסמיק על זה מה שהתורה קראה האורים והתומים 'משפט האורים' (במדבר כז, כא), וכפי שביאר רש"י בשמות כת, ל: 'דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות', שזה גם כן משפט. וארץ ישראל נתחלקה ע"י האורים ותומים, מפני שזה גם כן נקרא משפט".

17. על התאמת השבטים למקומות ישיבתם, ראה: כוזרי, ב, י-יב; מהר"ל, חידושי אגדות לסוטה מו ע"ב, עמ' פה; הנ"ל, דרך חיים, אבות, ג, ד, עמ' קכב; ר' צדוק הכהן, ליקוטי מאמרים, עמ' 117–118; הר"מ מגור, שפת אמת, פרשת אחרי, תרמ"ח, ד"ה איתא; הנ"ל, פרשת שופטים, תרמ"ה, ד"ה במדרש; הראי"ה קוק, אגרות הראיה, א, עמ' לה; הנ"ל, עולת ראיה, א, עמ' רג, ד"ה "לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם". ראה עוד: הרב אריה הנדלר, חן המקום, עמ' 16–18.

18. שמועות הראי"ה, פרשת פנחס, עמ' 24. שבטי עבר הירדן לא חלקו בגורל. מסביר זאת הרב עובדיה ספורנו, לבמדבר לד, ב: "עבר הירדן לא נחלק בגורל, וזה כי ארץ סיחון ועוג אין בה קדושת ארץ ישראל, ולא היתה ראויה לגורל, אשר עניינו רוח הקודש". גורל, במובן הפנימי של גילוי רצון ה', קשור בגילוי רוח הקודש, וזה לא קיים בעבר הירדן.